

EUSKAL MUSIKA

1. Gu bai kantari!- Besteai ezer kendu bagarik, arro esan geinke guk: "Gu kantari gara!" Ez al da olantxe? Leen eta orain, beti kantari. Edegi, otoi, Azkue'k eta Donosti'k bibrildutako kantutegiak.

Zenbat kantu eder erritik jasoak! Eusko erraza zer izan dan eta zer dan argi dirauskue eurok. Euskalduna, beraz musikan be artista dala diñogu, ta ao betean esan be.

Eztarri bikain bat dau, enda-odolak emona. Ta gizasemeak bereak ditun doai ta gaitasun guztiak erabilli bear dauz; bere barne-arnasa, pozean naiz goibelaldian, zabal-azi bear dau.

Doaiak ez ditugu imillaunpean gordetzeko, ezta argi-mutilla be ezkutuan eukiteko; sentitzen dogunagaz urkoa be pozetan lurrundu bear dogu.

Euskaldunak olan egin dau, naiz orain 15 milla urte Santimamiñe'ko artzulo ta inguruetan bizi zala, naiz gaur errialde aundia dalarik: orduan kantari ebillen izadi zoragarriak eta gizarte ñabarrak eraginda, eta gaur be kantari dabil bere aurrerapen izugarrien artean.

2. Euskalduna, doiñulari.- Euskaldunak, euskadun dantetik, kantu ta dantzaz adierazo dau bere barru urduria.

Konturatu bage sortuak dira antza, gure kantutegietako lanak zoragarrienak; eta eurok dira guk euskaldunok kanturako daukaguzan gaitasunik ederrenen ezaugarri egiazkoak.

Baiña au albora itxirik, esan daigun argi ta garbi: gure artean izan dira, gaur be ba-dira, ta gerokoan izango be bai, musilalari bikaiñak.

Ez dot astirik bat bera be aitatzeko. Ainbat dira! Dakusgun, alan be, ia amaseigarren mendean olakorik ba genduan.

Gure erria berez kantari izanagaitik be, erri osoa ez da, jakiña, musikagille.

Ortarako doai ta teknika bereziak bear dira, ta onetariokoak askoren artean be banaka batzuk bakarrik izan oi dira.

Ona adibide bat: bizi garean gizaldirarte liñua artzen zan Euskalerrian. Soloan erein, batu, legortu, jo, kardatu, arildu ta abar, edozeiñek egin oi eban; baiña gero, eder-lanetan ikasiak, euntegi berezietan egin oi eban oiala, zapia, zamaa, zana zalakoa.

Musikan orobat. Euskaldunen artean edozein esan geinke kantari dala, baiña banaka batzuk besterik ez musikagille bikain.

3. Iru gai.- Musikan iru gai dazauguz batez be: **Igiera** (ritmua), **doiñua** (melodia) ta **ots-kidetasuna** (armonia).

Aldia neurtzen dau igierak, ritmuak; aldiak eztau bardin irauten eta ortarako doiñua dator era bitan, gogor eta bigun.

Itz bitan esanda: nota bakotxak, gogorrako naiz bigunago jo, bere balioa dau.

Ritmua itzari ezarri ezkerro, musika dramatikua sortzen da; zirkiñari ezarri ezkerro, barriz, jogailluzko edo sinfoni musika.

Ots-kidetasuna, armonia era bitan egin daikegu: goitik beera ta zearka. Eta era biotatik sortzen diran biñako, launa -

ko naiz bosnako notakin osotzen da akorde edo-ta soiñu-moltzoa.

Iru gai onein legeak zer batera doaz, adierazpenera; au da, izan be, musikaren jomuga, entzuleari zerbait esan, adierazo.

Ortara jo bear dau naiz erri-musikak naiz musika lan-duak. Gero, naste ta kobinazio orreitatik jagiten diran musika erak, askotakoak izan daitezke: motete, fuga, suite, sonata, sinfonia ta abar.

4. Polifonia.- Musika edestiak dirauskunez, IX'gn. gizaldian agertzen da lenengoz aldi bereko melodi biren alkar-tea.

Eleizan sortua da au, gaur gure euskal eleizetan egin oi danez.

Kantu batean, izan be, edo doiñua beeregitik artu dalako, edo-ta ez jakiñean, errez jaso oi dogu abotsa naiz bostgarrenera naiz zortzigarrenera, baita beeragotik ekin be.

Ementxe dau bere sort-ogea kontrapuntuak be.

Lenengotan melodi bat zan abots sendoari notaz notaren aurka laguntzen eutsana; ondoren, melodi geiago ezagutze-rakoan, idatzi egin bear ziran naspil a uxatu zedin. Eta emen daukagu polifoniaren benetako oiñarria.

Polifoni musika au -esan dogu-, asieran beiñik-bein, eleizakoa izan zan. Musikalariak, liturgi-musika idaztean, kontrapuntuan osotzen ebezan euren lanak.

Geiegikeri ta abusuak asi ziran laster Aita Santu Pio IV'garrenak, mezak gai jatorrez idatzi ta osotu egizala, eskatu eutsan Palestrina'ri, orduko polifonista aundiari.

Ortik etorri zan polifoni-gaiak barrizatzea, ta egokitzea.

Ona orduko, au da, amaseigarren polifonistarik bikaiñenak: Palestina (1515-1594) italiarra, Frantzisko Guerrero (1528-1599) sebillarra, Tomas Luis Victoria (1540-1608) Avila'n jaoia izan arren, bizkaitarra odolez, eta Lassus (1530-1590) flamendarra.

5. Eta Euskalerrian?- Baita, musikak izan dau ta ba-dau gaur be etorbidea Euskalerrian.

Polifoni saillean ez gitxi.

Or gure kanta zar asko, noiztikoak diran ez dakiguzanak; ainbat ereni, Milia Lastur'ena ta besteak; baiña **Urtsuak zazpi leio**, **Alos-torrea** ta **Berterretxen kantoria** batez be, amalau-amabost gizaldikoak.

Euskalerria artista da musikan be; obeto: musikan batez be.

Gure erriak, jakinez edo-ta jakin gabe, musikea egin dau gizaldiz gizaldi.

Zelako musikalari erreskada eratu daikegun! Ez, ez kendu iñok gure erriari beretzat eta beste errailde askoren-tzat musikea sortzeko eskubidea, eta aalmena.

Len eta orain erri biziaren ertia egin nai dau.

Entzun gai ontaz zer diñoan aspaldi danik euskal arazo askori buruz kezkatu dabillen gemikar argi J.A. Arana Mar-

tija'k: "Bere Historian zehar Euskal Herriak -diño- muxika soziala eman du -funzionala esango gaur-: toberak, eresiak, soinuak, ardo-kantak, haur-abestiak, eta abar eman ditu. Beharrian batzuei erantzun die beti gure herri musikak. Kulturaren zati bat izan da alde honetatik. Etorkizunari begira, gure musika gertaturik dago gaurko teknika onartzeko. Ez dugu inoiz onartu Zarlinok sortutako **eskala tenperatura**; gure xori abeslaria ez da inoiz kaiolan ohitu. Ostera, **eskala mikrotonala** munduan 1.923 inguruan sortu bazen, urte asko lehenago zedukan gure musikak Arnold Schonberg-en **hamabi soinuaren teknika**. Aintzinatik ibili dira teknika horiek gure bertsolarien ahotan. Politonalki erabiltzeko egokia dela batek baino gehiagok esan du" (**Lur eta Gizon**, 1974,181 or.).

Gai onetan etzan, ez, gure artean auntzaren gaberdiko ez-tula, zeozer geiago baiño. Gernikar idazleak onela darrai: "XIV" gn. mendean Iruinean erabili zen, lehenengoz European, **nota minima** orduko hosbakarra apurtzen zuen kor-txea antzekoa". Dana dala, Napor erreñua goi-goi aurkitzen zan musika arloan, XV'gn. mende erditik aurrerantza, ta Europa guztitik etozan bertara musikolari onak, erakusten eta ikasten. Ainbat datu daukaz J.A. Arana'k bere **Musica Vasca** liburu ederrean. Polofoni garaia loratu zanean, beraz, euskaldunok be ba-dogu zerbait. Jose Antxorena'k, adibidez, 1436 inguruan, Iruña'ko eleiz nagusian abeslari talde bat dauka, ta mezak eta salmuak antolatzen ditu bertan kantatzeko. Ba-ditu onek, geroago Burgos'en eginda, beste musika-lan batzuk be, **Salve** bat eta **Stabat Mater** bat bai beintzat.

6. **Euskal polifonista batzuk.**- Erdi-Aroaren amaieran, au da, 1450'tik, onako iraultza antzekoa sortu zan, polifoni-eskolak ugaritzen asiaz.

Iraultza orretan eta musika teoriarain zuzen be, barrizta-tzaille orreinar artean euskaldun bat daukagu naste, Martinez Bizkargi azkoitiarra.

Geuretariko bat, bai, polifoniaren urrezko aroak bere len-xinpartak dizditsu emotean.

Pizkunde garaia, 1600'gn. urtea. Urte onetan jagia dogu lenengo opera be, ta "barroko" tankera berezia. Aro luze samar bi, Antxieta'z (1461) asi ta Joakin Oxinaga'rekin (1752) amaietzen dana.

Geure edestiaren orriak arakatu ezker, naikoa errez aur-kitu geinkez polifoni deitu musika landu daben euskaldunak.

Alan be, amaseigarren gizaldiari bakarrik so-egiñak, ber-ton jaio ta bizi izandako batzuk aitatuko ditut.

Iruña'n daukagu batez be musikolari onein loratze joria. Andik zabaldu zan, eguzki-izpi antzera, beste uri askotara abestealdeak eratzeko naiz organua jotzeko naiz polifoni-eresi-lan bikaiñak antolatzeko areik eben trebetasun ikaraga-ria.

Andik kanpora be, egia esan, Euskalerrian ba-ziran orga-nu ta organu-jotzaille erneak: 1448'an, Aide Nagusiak su emonda Arrasate erre zanean, ango organu ederra be bertan kiskaldu zan; baiña 1507'an, Garibai'k diñoskunez, barriro eratu eben.

Ezagunak dira organu aukerakoak Muskaria'n, Azpeiti'n, Elgoibar'en, Baiona'n eta abar.

Bardin organu-jotzailleak be.

Labur zurrian, aitatu daiguzan emen gipuzkoar musikala-ri ospetsu bi: **Joanes Antxieta** eta **Gontzal Martinez Bizkargi**.

7. **Joanes Antxieta.**- 1461'an, Azpeiti'n jaioa dogu An-txieta.

Bere errian eta ba-leiteke Iruña'ko katedarlean egiñak ezatea bere eres-ikasketak. Dana dala, 1489'an Madrid'era deitu eutsoen, an Errege Katalikuen kantari, musikari ta ka-pellautza egiteko.

Andik amalau urtera, barriro bere jaioterrian daukagu, Flandes'ko polifoni-eskolak ikertu ondoren.

Antxieta'k naikoa musika idatzi eban, baiña aitatu dogun **Salve Regina** lau abotsetara ta beste zati batzuk izan ezik, ez dogu ezagutzen aren beste ganerako lanik.

Ezta garrantzi bakoa bere lana.

Zergatik?

Gure zortzikoa, 5/8, eta euskal eresi-doiñuak sarri dara-biltzalako.

8. **Gontzal Martinez Bizkargi.**- Azkoitiarra, 1460 ingu-ruan jaioa.

Onak be, ba-leiteke, bere errian eta Iruña'n polifoni ikas-ketak osotu izatea.

Ziur dakigula, Burgos'ko katedralean izan zan Kapilla-maixu.

Antxe argitara ekarri eban, 1511'an, bere musika lan bi-kain au: **Arte de canto llano e contrapunto e canto de or-gano con proporciones e modos**, amaseigarren gizaldi erdia baiño len, sei bidar argia ikusi ebana.

Bere eriotz ostean baita argitaratu zan: **Intonaciones segun el uso de los modernos**.

Baditu beste polifoni-lan batzuk be.

9. **Beste batzuk.**- nagusi bi onein artean, aipamena bein-tzat, merezi dabe besteok be: **Martin Azpillqueta**, naparra, Orreaga'ko lekaidea; **Juan Garmendia**, **Martin Ibañez Etxebarría**, **Juan Uriz**, **Esteban Miguel Pero**, **Ibañez Gan-boia**, **Andres Silba**, **Joanes Larrunbide**, **Lope de la Cruz**, **Prudencio Nabarro**, **Domingo Matanza**, **Juan Artetxe**, ta besteak.

Garai artan, izan be, gure musikolari ta organu-jotzai-lleak, euskal erria ez-eze, erbesteko eleiz eta toki asko be, euren jakituriz eta eres-doiñuz beteten eben.

10. **Tomas Luis Viktoria.**- Avila'n jaioa izan aren, biz-kaitarra dogu odolez.

1565'an asi zan bere musika bizitza ta "barroko" ager-tzean, il zan.

Morales'en ikasle izan zan Erroma'n, eta Palestrina'ren adiskide.

Meza asko daukaz Felipe 11 ari eskeiñiak, baita motete pilloa. Aren lanetatik bikaiñenatariko bat: **O vos omnes**.

Guztiok dakigunez, entzute zabaleko polifonista.

Eta ontaz naikoa.

ONAINDIA